

GLOBALIZACIJA I NOVI SVJETSKI POREDAK (Pozivni referat)

Prof. dr. Rajko Kasagić, email: prof.rajko.kasagic@gmail.com
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Međunarodna ekonomska integracija ulaze u svjetske tokove što je u uskoj vezi sa tehnološkim progresom koji su došli do izražaja krajem XX i početkom XXI vijeka. Svjetskim procesom globalizacije stvara se novi globalni ekonomski poredak koji dovodi sve zemlje svijeta u svojevrsnu tranziciju i neminovnom prilagođavanju globalnim kriterijima vrijednovanja privređivanja i ponašanja. Globalizacija je podstakla i ubrzala proces regionalnih ekonomskih integracija. Ona ima značajan uticaj na položaj zemalja u međunarodnoj podijeli rada i međunarodnim ekonomskopolitičkim odnosima uopšte. Globalisti tvrde da svjetski proces globalizacije omogućuje veću slobodu i blagostanje svih građana. Jaz između bogatih i siromašnih je vrlo veliki pa jačanjem globalizacije u svijetu raste nejednakost. Amerika je pokretač i sinonim svjetskog procesa globalizacije, a Evropska unija je uzor regionalnih ekonomskih integracija. Prvih godina XXI vijeka nastaju brze promijene na globalnom nivou. Kina i Indija imaju sve više uticaja na globalnom nivou. Rusija je oduvijek bila svjetska sila. Evropska unija suočila se međusobnim sukobima oko širenja prema zemljama Zapadnog Balkana, zatim oko velikog priliva imigranata iz siromašnih arapskih zemalja. Uloga države u savremenim globalizacijskim procesima se mijenja jer se njena suverenost dovodi u pitanje.

Ključne riječi: globalizacija, desuverenizacija, supramatija, novi svjetski poredak, multinacionalne korporacije.

GLOBALIZATION AND THE NEW WORLD ORDER (Keynote paper)

Abstract: International economic integration is entering the world, that is closely related to technological advances that came to the expression at the end of XX and beginning of XXI century. The world process of globalization creates a new global economic order that brings all countries of the world into a kind of transition and inevitable adaptation to the global criteria of economy valuation and behavior. Globalization has stimulated and accelerated the process of regional economic integrations. It has a significant impact on the position of countries in the international division of labor and in international economic and political relations in general. Globalists claim that the world globalization process enables greater freedom and well-being for all citizens. The gap between rich and poor is very large, so as globalization strengthens, rises inequality in the world. America is the initiator and synonym of the World process of globalization, and the European Union is a model of regional economic integration. In the early years of the 21st century, rapid changes occurred globally. China and India are increasingly influencing globally. Russia has always been a world power. The European Union has faced conflicts over its expansion towards the Western Balkan countries, followed by a large influx of immigrants from poor Arab countries. The role of the state in modern globalization processes is changing as its sovereignty is called into question.

Keywords: globalization, desuvernization, supremacy, the new world order, multinational corporations

Gdje počinje globalizacija

Globalizacija, kao relativno nova pojava, novi je proces ne samo u ekonomsko-socijalnom razvoju savremenog svijeta, već i ukupnih civilizacijskih tokova XX vijeka. Globalizacija je logičan proizvod naučnotehnološkog razvoja svijeta i razvijenih zemalja. Levit je u svom radu "Globalizacija tržišta" definisao globalizaciju kao „novu komercijalnu realnost, koja se ispoljava kroz nastanak globalnih tržišta za standardizaciju potrošačke robe u količinama koje su ranije bile nezamislive. Korporacije koje su ušle u novu realnost, uključujući se u proces globalizacije, ostvaruju od masovne proizvodnje, distribucije, marketinga i menadžmenta značajnu dobit“³³.

Globalizaciju je moguće definisati kao „rastuću integraciju tržišta“. Različita gledišta o tome mogu se sistematizovati prema vrsti transakcija i vrsti tržišta. To zavisi od metoda kvantifikacije gledišta. „Najrealističniji metod kvantifikovanja globalizacije je direktno mjerenje transnacionalnih poremećaja na robnim tržištima i tržištima faktora proizvodnje. Politički prouzrokovana ograničenja su ili direktno određena, kao što su carine, kvote, kontrola kapitala i dr., ili ograničenja sadržana u premiji na rizik koji prati političko-ekonomska nestabilnost. Sistem globalizacije bi se takođe mogao mjeriti preko smanjenih troškova arbitraže. Smanjivanje troškova arbitraže dovodi do ujednačavanja cijena. Zbog toga se razlike u cijenama mogu koristiti kao pokazatelj međunarodne integracije. Međutim, važno je dodati da je izjednačenje cijena potreban ali ne i dovoljan uslov integracije tržišta“³⁴.

Globalizacija se kako od njenih protivnika, tako i od njenih zagovornika najčešće prikazuje kao njen prirodni zakon sa svojom neumoljivom lokikom. Njeni kritičari prikazuju prije svega društvene i političke troškove. Maks Ote smatra da je globalizacija dostigla nivo koji ni u kom slučaju nije nepravedan, nego više nije održiv. Previše su snage pojedinaca napregnute, opterećena je previše socijalna struktura cijelih nacija i ekonomskih prostora, da to sve na duže staze može dobro da funkcioniše. Moramo se postaviti tako da očekujemo dolazak diskontinuiteta, a ne jednostavno kao do sada da budućnosti pripišemo isti ovakav stabilan razvoj koji sada imamo³⁵.

Opšte posmatrana sa stanovišta nauke globalizacija ima dobru ekonomsku i političku namjeru: povezivanje tržišta, podjela rada, specijalizacija u proizvodnji materijalnih dobara, održavati suverenitet država, omogućiti da same koriste prirodne resurse na svojoj teritoriji prema Rezoluciji o pravu na prirodnim resursima koju je usvojila Generalna skupština OUN 1963. god. Međutim, poremećaj odnosa u globalizaciji izaziva pohlepa velikih sila, zbog čega globalizaciju nazivaju „amerikanizacijom“. Zbog toga bi se moglo reći da globalizacija počinje tamo gdje se oduzima suverenitet država njihovim regionalnim ekonomskim povezivanjem i institucionalnim povezivanjem na svjetskom nivou što doprinosi ekonomskom jačanju multinacionalnih korporacija.. Ekonomije nužno zahtijeva i jedinstvene finansijske institucije (MMF, Svjetska banka, Evropska centralna banka).

Evropska unija je monetarnu politiku potpuno oduzela od nacionalnih država uspostavljajući evropski supranacionalni suverenitet. Evropska centralna banka jedino je odgovorna za

³³ Levit, T. The Globalisation of Markets/ Global Marketing Management: Cases and Readings/Edn.By R.D. Buzzel Y.A.Quelch, C.A.Bartel.3 and N.Y. Addison – Wesley Publishing company, 1995., p. 15.

³⁴ R. Kovačević, Savremena tendencija u svjetskoj privredi, Beograd, 2004., str. 6.

³⁵ Ote, M. Nova svjetska ekonomska kriza i šta vi sada možete da učinite, Novi Sad, 2009., str.3.

sprovođenje monetarne politike, ima slobodu da odlučuje o ciljnoj inflaciji, štampanju novca i stabilnost cijena.

Globalizacijskim procesima neoliberalnog kapitalizma državama upravljaju globalne ekonomske, finansijske i trgovinske institucije. Imperativnim mjerama koje nameću državama i društvima, ove institucije ostvaruju svoju vladavinu nad nacionalnim državama dovodeći u pitanje njihovu suverenost. Njihov cilj je da transnacionalne i multinacionalne korporacije kontrolišu sve (proizvodnju, resurse, kapital, bankarstvo, finansijske i monopolske sisteme, robe i usluge, države i pravo) radi ostvarivanja profita i kontrole razvoja naroda i država. Ne prihvatiti njihove ultimativne uslove podrazumijeva uskraćivanje, pomoći i integracija³⁶. Pod uticajem razvojnih procesa nastaje pragmatizam „šok terapija“ koju nameću neoliberalni centri ekonomije, finansijske i političke moći. Te mjere su mjere generiranja nejednakosti bogatih i siromašnih. Stratezi globalizacije se suprotstavljaju ideji o blagostanju naroda, nazivajući je, bez obzira da li bila humanitarna, religiozna ili drugog karaktera – komunističkom. A kakva se sredstva tada moraju koristiti protiv neprijatelja, Kenan daje odgovor: „Krajnji odgovor bi mogao biti neprijatan, ali se ne smijemo dvoumiti da li da se koristimo nasiljem lokalnih policijskih vlasti. To nije sramota pošto su komunisti u osnovi izdajnici. Bolje je imati jak režim na vlasti nego neku demokratsku vlast koja je popustljiva, opuštena i infiltrirana komunistima. Dakle, osnovni cilj im je da „učvrste vlast američkih kompanija i pripreme teren za buduće iskvarene i nemilosrdne diktatorske režime“³⁷.

Ideologija 20. vijeka u zemljama boljševičke patologije dovela je do moralne distrofije. Sada se postavlja pitanje kako kritiku učiniti djelotvornom, kako razum i moral da postanu činioci vlasti? Samo ostvarivanjem uloge države koja će ograničiti pojedinca, ukrotiti ga, potisnuti i potčiniti (Maks Stirner)³⁸. Takva država ostvarivaće integracione procese za dobrobit naroda. Globalisti zahtijevaju transformaciju država kako bi na tako transformisanu državu mogle da utiču globalne institucije. Boljševičke države su postale mamac za ulaganje kapitala stranih bogatih zemalja, odliv kapitala i radne snage.

Pošto je sve podređeno tržištu neoliberalizmu smetaju demokratizacija i zakoni država jer predstavljaju prijetnju prava pojedinaca i ustavne slobode. Zato je demokratija luksuz jedino ostvariva u uslovima relativnog materijalnog bogatstva i snažnim prisustvom srednje klase, kojima bi se garantovala politička stabilnost. Da bi ostvario svoj cilj neoliberalizam isključuje srednju klasu i nastoji da upravlja preko eksperata i elite.

Globalizacija i desuverenizacija

Različita su stanovišta uticaja globalizacije na položaj građanske države u globalizacijskim procesima. Jedni smatraju da nagli uticaj globalizacije nema uticaja na nacionalni suverenitet država, jer države igraju ključnu ulogu u svjetskom sistemu i da u krajnjoj liniji njihov uticaj jača. Stoga se može reći da upravo nacionalne države upravljaju procesom globalizacije. Globalisti zagovaraju ideju svjetske države i svjetskog federalizma jer su suviše nacionalne države, gubitak nacionalnog suvereniteta je očigledan, izazvan neminovnim procesom ekonomskih činioca³⁹. Globalizacija i novi svjetski poredak idu zajedno jer su međusobno

³⁶ F.J. Radermacher, Ravnoteža ili razaranje, Intercon, nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003, str. 205.

³⁷ N. Čomski, Šta to (u stvari) hoće Amerika, Institut za političke studije, Beograd, 1995, str. 15-17.

³⁸ B. Kovačević, Država i desuverenizacija, Banja Luka, 2016., str. 16.

³⁹ V.V. Vuletić, Globalizacija i desuverenizacija, u: Globalizacija i desuverenizacija, Zbornik (Ur. V. Vuletić, J. Ćirić, U. Šuvaković), „Srpsko sociološko društvo – Beograd, Institut za uporedno pravo – Beograd, Filozofski

uslovljeni. Novi svjetski poredak implicira stvaranje nadnacionalne države o čemu je Rokferel izrazio svoje mišljenje: „Savremeni svijet će biti savršeniji i uravnoteženiji ako uspostavimo jednu svjetsku vladu. Nadnacionalna vlast svjetskih banaka i intelektualnih elita ima prvenstvo nad pravom naroda na samoopredjeljenje, a to je načelo kojem smo slijedili tokom vijekova“. Dakle, treba izgraditi novi svjetski poredak čemu je neophodna svjetska vlada kao nadnacionalne vlade, nadnacionalnu ili supra države koja ima nadnacionalnu suverenost. Suverenitet supra države se nalazi iznad suverenosti vlada i država. Nadnacionalna vlast ima prioritet u odnosu na pravo naroda na samoopredjeljenje. Supra ili nadnacionalna država, pored svjetske vlade zahtijeva reviziju Povelje OUN i osnivanje Svjetskog suda. Po njihovom stanovištu potrebno je proširiti domen djelovanja oružanih snaga OUN na sve sektore globalnih ratnih žarišta. Vojne snage OUN bi imale zadatak patloriranja internacionalnim graničnim i ostalim demakracionim linijama. Oni navode slobodne demokratske izbore uz verifikaciju sprovođenja politike oružanog nemiješanja. Slobodni demokratski izbori su utvrđeni Univerzalnom deklaracijom o pravima čovjeka OUN, što globalisti nisu mogli prevazići, mada se kontrola izbora vrši od strane predstavnika Međunarodne zajednice. Prema tome svjetska vlada i svjetski sud bi raspolagali apsolutnim ingerencijama vlasti u odnosu na vlast nacionalnih država i vlada. Upravo je to mehanizam desuverenizacije od strane svjetske vlade novog svjetskog poretka⁴⁰, odnosno put ka stvaranju jedinstvenog pravnog i ekonomskog sistema⁴¹.

Država novog svjetskog poretka, prema ideji osnivanja supra države, je totalitarna država koja se u nekim elementima razlikuje od klasičnih totalitarnih država, ali u suštini je njena priroda totalitarna.

Šta karakteriše totalitarne države?

- Sistem vlasti i oblik ideologije u kojoj su sve društvene i kulturne aktivnosti podređene vladajućim organima monopolske partije i vođe u autokratskim režimima, kao najviši stupanj centralizacije, uniformisanja i jednostranog regulisanja sveukupnog političkog, društvenog i duhovnog života.
- Sveobuhvatni sistem političke vladavine koji se uspostavlja svuda prisutnom ideološkom manipulacijom i otvorenim terorom i brutalnošću kroz politizaciju svakog aspekta društvene i lične egzistencije, ukidanje građanskog društva, ukidanje privatnog.
- Službena dominantna ideologija koja zahvata i dominira svim područjima društva, masovna politička partija na čijem čelu se nalazi neprikosnoveni vođa, apsolutna policijska partija i tajna kontrola svih, apsolutni monopol nad vojskom, sredstvima za proizvodnju i informisanje.

fakultet Univerziteta u Prištini – Kosovska Mitrovica“, 2013, str. 2561-265, prema B. Kovačević, Država i desuverenizacija, Banja Luka, 2016., str. 54.

⁴⁰ B. Kovačević, Sociologija, Pravni fakultet – Centar za publikacije, Banja Luka, 2007. str. 165.

⁴¹ Eksperimentalno je počelo sa stvaranjem pravnog sistema od strane velikih sila, odnosno pristalica globalizacije, u Dejtonu i Parizu 26. septembra i 14. decembra 1995. godine. Potpisan je Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini od strane ovlaštenih predstavnika Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Savezne Republike Jugoslavije, Evropske unije, Republike Francuske, Republike Njemačke, Ruske Federacije, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i Sjedinjenih Američkih Država. Tom prilikom potpisano je još niz obavezujućih pravnih: Sporazum o vojnim aspektima, Dodatak B Aneksu 1-A o statusu NATO pakta na prostorima BiH; Aneks 1-B - Sporazum o regionalnoj saradnji, Aneks 2 – Sporazum o graničnoj liniji; Aneks 3 – Sporazum o izborima; Aneks 4 – Ustav Bosne i Hercegovine; Aneks 5 – Sporazum o arbitraži; Aneks 6 – Sporazum o ljudskim pravima; Aneks 7 – Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima; Aneks 8 – Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika; Aneks 9 – Sporazum o javnim korporacijama BiH; Aneks 10 – Sporazum o međunarodnim policijskim snagama.

- Prelaz disperzivne vlasti liberalne države u veoma koncentrisanu vlast totalitarne države čija vlast je utemeljena na zakonima policijske države, postojanje monopolističke državne partije, sveobuhvatna kontrola države, te formiranje političkih elita koje u strogo centralizovanom sistemu masovnih organizacija kontrolišu stanovništvo, provodeći nad njima nasilje i teror.
- Ukidanje slobode, pa čak i ukidanje ljudske spontanosti⁴².

Među Zapadnim zemljama najmoćnije su Sjedinjene Američke Države, jer je superiorna u četiri odlučujuća domena globalne moći: vojnom⁴³; ekonomskom, ona je nastala kao osnovni pokretač globalnog rasta, mada im u novije vrijeme konkurišu Kina, Japan, Indija, dok je Rusija od ranije bila poznata kao vojna i ekonomska sila; tehnološki u čemu vodi u ključnim oblastima inovacija; i kulturnom. Američka globalna moć se sprovodi preko globalnog sistema koji se isključivo projektuje od strane Amerike tako da se odslikava unutrašnje američko iskustvo.

SAD su supradržava u smislu globalnog novog svjetskog poretka. Djelovanje transnacionalnih korporacija povezano je sa djelovanjem vladajuće političke elite SAD – interesi korporacija i interesi političke elite SAD su interesi Sjedinjenih Američkih Država. SAD kontrolišu glavne svjetske finansijske i trgovinske institucije (MMF, Trgovinsku svjetsku organizaciju) kao i najvažnija trgovinska tržišta. Njihove multinacionalne korporacije monopoliziraju više od 50% svjetskog tržišta⁴⁴. Sa ovakvom supramacijom, slobodna trgovina koju forsiraju može prvenstveno ići njima u korist, a na štetu nerazvijenih zemalja⁴⁵. Dakle, desuverenizacija siromašnih zemalja u korist supramatije SAD. Sve elite Zapadnog svijeta vjerno apliciraju direktive Wall Street-a Washington-a: „Neka vaša ekonomija bude otvorena prema krupnom kapitalu; dozvolite nam da profite koje kod vas ostvarujemo iznesemo iz vaše zemlje; zadržite plate, sindikalno djelovanje i ekološke zabrane na striktnom minimumu; ekvilibrirajte budžet tako što ćete smanjiti na minimum izdatke za obrazovanje i zdravstvo; bazirajte vašu ekonomiju prvenstveno na izvozu prema bogatim zemljama sirovina i polupreradevina“ (Denhar Kevin)⁴⁶.

Sociološki posmatrano, vojna moć SAD počiva na nekoliko faktora: na koncentraciji vlasti u rukama elite, na njihovoj organskoj povezanosti, na integrisanosti vojnog sektora u društveno tkivo, i na savršenoj koordinaciji svih dijelova društvenog sistema kada su u pitanju „humanitarne intervencije“. Povezanost elite ogleda se u tome što je najveći broj direktora multinacionalnih korporacija simultano u upravnim odborima. Direktori General Motors-a birani su u 29 drugih, vrlo moćnih, korporacija. Oko 500 industrijskih kompanija kao i 50

⁴² T. Kuljić, Sociološki rečnik, Zavod za udžbenike Beograd, 2007, str. 627., F. Neumann, Demokratska i autorativna država, „Naprijed“ Zagreb, 1974, str. 2007.

⁴³ Predsjednik SAD-a Klinton je u svojim Predsjedničkim direktivama, februara 1995 tvrdio da je prodaja oružja od suštinske važnosti za očuvanje zaposlenosti u industriji. Naredio je svom diplomatskom tijelu da se direktno uključi u stimulisanje prodaje oružja (Mojo Wire and Mother Jones, <http://www.motherjone.com>). Ovakva retorika i aktivnosti Amerike izazvale su veće ulaganje u vojnu industriju zemalja Istočnog svijeta. Rusija je objavila da je proizvela hipersonični i laserski sistem koje druge države u svijetu nemaju. Iran je odustao od nuklearnog sporazuma, jer ga SAD nisu primjenjivale od 2015., pa su počeli da koriste uran ubrizgavajući ga u centrifuge nuklearnog postrojenja.

⁴⁴ Multinacionalni gigant General Electric” zapošljava 250.000 radnika u SAD, 79 milijardi dolara prometa u 1996. god. koji proizvodi borbene avione, a posjeduje veći dio TV medija u SAD, te dijela francuskih TV medija, jasno je da će preko svojih medija podržavati svaki rat u drugim državama. Objektivno informisanje rijetko dovodi u pitanje legitimnost vojnih intervencija, Michal Parenti, InDjenting Reaiit D, p. 51, st. Martin s Pariss, 1986.

⁴⁵ E. Vlajki, Američki teror, Banja Luka, 2006., str. 30.

⁴⁶ E. Vlajki, Američki teror, Banja Luka, 2006., str. 73.

finansijskih institucija, međusobno povezanih, preko direktorskih kadrova, kontrolišu dvije trećine dohotka realizovanih u SAD. Polovina kapitala u industriji, osiguranju, telekomunikacijama i medijima, kontrolisano je od 4.500 direktora i predsjednika kompanija. Povezanost biznisa i politike ogleda se što su istraživanja pokazala da je 60% članova vlade SAD bili u različitim korporacijama, 62% ministra odbrane i 63% ministra finansija pripadalo je vladajućoj klasi (national upper class) SAD⁴⁷.

Dvije teorije globalizacije

Zasnivajući se na standardnim pretpostavkama u ekonomskoj teoriji, američki ekonomista Pol Samjuelson je „dokazao“ 1949/1950 da će slobodna međunarodna trgovina dovesti do „izjednačavanja cijene faktora proizvodnje“, da će se cijene faktora proizvodnje – kapitala i rada – razvijati tako da budu iste u cijelom svijetu. Drugačijeg je stanovišta švedski ekonomista Gunar Mirdal. Njegovo izučavanje dokazuje da će slobodna trgovina dovesti do toga da će već postojeće razlike u platama između siromašnih i bogatih država samo porasti. Mirdal je opisao začarane krugove u privredi i ukazao na perverzne posljedične efekte, kao što je činjenica, da se kapital seli iz zemalja kojima je najpotrebniji u zemlje kojima je najmanje potreban.

Samjuelsonove teorije proizilaze iz pretpostavki koje su nastale u ekonomiji kada su ekonomisti prvi put izabrali da koriste fizičku ravnotežu kao osnovnu metaforu. Ova teorija je mogla da objasni šta se dešava u grupi bogatih zemalja – u kojoj simetrični odnos zavisnosti stvara neku vrstu ekonomske konvergencije. Mirdalova teorije vrlo upečatljivo opisuju ono što se dešava u asimetričnom odnosu zavisnosti koji postoji između grupe bogatih i grupe siromašnih država.

Ove dvije teorije globalizacije zasnivaju se na različitim i konkurentnim shvatanjima ekonomije. Jedan tip teorije fokusira se na razmijenu i trgovinu, drugi na proizvodnju. Dok većina nauka prolazi kroz revolucije u kojima jedan pogled na svijet biva zamijenjen drugim – u ekonomiji imamo posebnu situaciju u kojoj ova dva pogleda u svijetu već dugo egzistiraju paralelno.

Razlika između ova dva tipa ekonomskih teorija su vrlo duboke. One potiču iz dva različita pogleda na ljudsku prirodu, iz dva različita shvatanja iz toga šta je osnova ljudske djelatnosti. Razlika je u shvatanju ekonomske suštine čovjeka. Dva različita pogleda na čovjeka, iz kojih proističu različite ekonomske teorije dali su Adam Smit i Abraham Linkoln⁴⁸.

Globalizacija – onako kako je sprovode Svjetska banka i MMF u praksi predstavljaju trenutni ekonomsku integraciju i siromašnih država i trgovine i investicija. Slobodna trgovina i integracija su kulturne i ekonomske prirode. Internacionalna saradnja i trgovina stvaraju

⁴⁷ Alfred McCov, CIA Covert actions and Drug Traffic-king, North Coast Express, August-Septembar 97, prema E. Vlajki, Američki teror, Banja Luka, 2006., str. 217. Richard Chenez u Bušovoj vladi je bio ministar odbrane postao je direktor kompanije Halliburto specijalizovane u domenu servisa i nafte. Ali su aktivnosti ove kompanije (100.000 zaposlenih) daleko raznovrsnije. Umješana je u najveći broj vojnih intervencija, sagradila je najveću vojnu bazu Bondsteel na Kosmetu, Ibid.

⁴⁸ Adam Smit, „Bogatstvo nacije“, podjela rada potiče od čovjekove sklonosti da se tramp, razmjenjuje i trguje jednom stvari za drugu. Ta sklonost je nešto što je zajeničko svim ljudima, i što ne postoji ni kod jedne druge životinje.

Abraham Linkoln: „Dabrovi grade kuće, ali ne grade ih išta drugačije, ili bolje, nego što su to činili prije 5.000 godina. Čovjek nije jedina životinja koja radi; ali je jedina životinja koja poboljšava ono što stvara. Do ovih poboljšanja čovjek dolazi kroz pronalazke i nova dostignuća, Erik S. Reinert, Globalna ekonomija, Beograd, 2006., str. 25

međusobno razumijevanje, ali omogućavaju materijalno bogaćenje siromašnih i bogatih država.

U privredi nalazimo najbolje argumente za i protiv globalizacije. Važan ekonomski argument za globalizaciju je da se proizvodnja dobara i usluga često odvija sa značajnim ekonomijama obima (rastući prinos): što veće tržište imamo i što više možemo da proizvodimo, utoliko će roba i usluge biti jeftinije u proizvodnji. U tome ima potencijala da se poveća standard svih. Na velikom tržištu, troškovi vezani za inovacije i tehnološke promjene mogu se rasporediti na veći broj potrošača i tehnološke promijene će biti i brže i jeftinije za svakog pojedinog stanovnika svijeta. Povoljni argumenti globalizacije su sinergetski i efekti klastera. U globalnoj ekonomiji, svaka zemlja bi trebala da može da razvija različite specijalizovane klastere. Veliko tržište koje nastaje kroz ekonomske integracije će stvoriti uslove za veću specijalizaciju i povećanje kompetentnosti. Faktori kao što su ekonomija obima, inovacija/tehnološki razvoj i efekti klastera stvaraju mogućnost za povećanje plata i nove ili jeftine usluge i robu.

Jasno je da su tri grupe faktora – ekonomija obima, tehnološke promjene i sinergijski efekti tijesno međusobno povezani i neraskidivo zavisni jedni od drugih. Povezanost između ekonomija obima, efekata klastera i dobre državne politike, prvi put je istakao italijanski ekonomista Antonio Sera 1263. godine. Ekonomske aktivnosti osnova blagostanja dugo je bio dominantan u praktičnoj politici.

Glavni argumenti globalizacije na navedenim faktorima. Njihova analiza je bazirana na statičkom teorijskom argumentu, koji je u potpunosti odsječen od bilo kakve teorije o istorijskom ekonomskom rastu, i bazira se na dobitku od trgovine. Svaka zemlja se specijalizuje tamo gdje je relativno najmanje neefikasna. Jasno je da je dobit takve statičke, teorijske koristi od trgovine mikroskopska u odnosu na dobit od faktora kao što su: ekonomskog obima, sinergijskih efekata i novog znanja koje dovode do tehnoloških promjena i inovacija. Ovih faktora, međutim, nema u teorijama na kojima Svjetska banka i MMF baziraju svoje argumente.

Ako uzmemo u obzir ekonomske obime, faktore tehnologije, učenje i sinergije, sa jedne strane ćemo imati mnogo jače argumente za globalizaciju, ali i s druge strane i mnogo jače argumente protiv globalizacije onako kako se ona danas dešava. Faktori koji su prethodno navedeni omogućavaju nam da razmijemo ne samo ekonomski rast, već zašto je on toliko nejednako raspoređen. Teorija trgovine na koju se pozivaju zagovornici globalizacije ne sadrži bilo kakvo razumijevanje kako ekonomski rast nastaje. Ako uvedemo ova tri faktora koji su navedeni, imaćemo neke od potrebnih elemenata za teoriju kojoj globalizacija – ako ne dođe u pravo vrijeme i na pravi način, može dovesti do toga da se neke nacije specijalizuju za to da budu bogate, dok se druge specijalizuju da budu siromašne. Veliki ekonomski rast Kine, Indije i Južne Koreje ističu kao primjer koliko je globalizacija uspješna. Međutim, pitanje koje se skoro nikada ne postavlja jeste: da li su Kina, Indija i Južna Koreja koristili mjere koje su im se predlagale kao faktori globalizacije. Odgovor je NE. Kao uslov za valjanost globalizacije uporno se koriste zemlje suprotno od mjera koje su predlagale MMF i Svjetska banka. Ove zemlje su koristile mjere sopstvenog razvoja i učešće u međunarodnoj podijeli rada na osnovu vlastitog iskustva i interesa njihove države.

Francuski ljekar Fransoa Kesne smatra se osnivačem fiziokratije, prve u nizu euforija, i istovremeno škole koja je stvorila osnovu za današnju ekonomsku teoriju. Kesne je napisao knjigu o puštanju krvi, zašto se tada smatralo da liječi većinu bolesti. Ono što je zajedničko Kesnovoј ekonomskoj teoriji i euforiji oko globalizacije je da je to manje-više bezopasno za

one koji su jaki i zdravi, ali potencijalno jako štetno za one najslabije. Snažnoj i dobro razvijenoj naciji sa solidnom privredom neće smetati Kesnova teorija koja govori da treba osloboditi „prirodne“ tržišne sile. Slabi pojedinci, međutim, mogu umrijeti od puštanja krvi, na isti način kao što se siromašne države mogu deindustrijalizovati i doživjeti rast siromaštva, kao posljedica „prirodnih“ tržišnih sila.

Pomjeranje ekonomsko-političke moći u procesu globalizacije

Kada je riječ o strukturi i preraspodjeli ekonomsko-političke moći u procesu globalizacije savremenog svijeta, onda je uvijek u pitanju vlast i borba za vlast. Savremeni međunarodni ekonomski i politički odnosi su odraz te činjenice. Struktura svijeta za vrijeme „hladnog rata“ i bipolarnog sistema bitno se razlikuje od savremenog svijeta globalizacije i amerikanizacije. Krajem XX i na početku XXI vijeka nastale su značajne nove okolnosti i sve izraženije su se ispoljile višestranne tendencije povezivanja i sblizavanja zemalja i naroda, odnosno tendencija rađanja jedinstvenog ekonomskog i informativnog prostora u planetarnim okvirima, intenzivne razmjene znanja, tehnologija, robe, usluga i informacija. Ovakve tendencije su u stvarnosti proizvod globalizacije. Raspadom Sovjetskog Saveza i bipolarnog sistema međunarodnih odnosa, rušenjem Berlinskog zida i okončanjem „hladnog rata“, izgledalo je da je svijet stupio u novi sistem međunarodnih odnosa u kojem će sve izraženije tendencije dovesti do sveopšteg prosperiteta u interesu čovječanstva u cjelini. Međutim, ubrzo su se pojavile suprotne tendencije globalizacije, praćene primjenom vojne sile, ratovima i okupacijom suverenih država⁴⁹. Sjedinjene Američke Države nameću svoja „pravila igre“ i modele, a njihov finansijsko-ekonomski globalizam počinje da prelazi u vojni globalizam sa direktnom upotrebom vojne sile. Takvo shvatanje globalizma ne unaprijeđuje, već ruši civilizacijske vrijednosti savremenog svijeta i pozitivne pravce globalizacije. U početku XXI vijeka pored velike ekonomske trojke: SAD, Evropska unija i Japan na ekonomsko-političkoj sceni pojavljuju se Kina, Rusija, Indija i Brazil. Bitne karakteristike savremenih međunarodnih ekonomskih odnosa je permanentno slabljenje uloge SAD i porast Kine, a naročito nakon snažne ekonomske krize, počevši od 2007. godine. SAD su opterećene mnogim problemima koje su same proizvele raznim ratovima, a i finansijskim mahinacijama. Savremeni svijet je opterećen velikim dugovima. Maks Oto navodi: „Ako se postojeća kula dugova uporedi sa latinoameričkom dužničkom krizom iz ranih osamdesetih godina prošlog vijeka, onda izgleda jako naivno. Ali uprkos tome i za razliku od osamdesetih godina, gotovo da nema kritičara koji bi upozoravali o mogućnosti sloma ove kule od karata. Neke stvari govore o tome da oni koji su odgovorni odbijaju realnost, jer se nalaze pred njom nemoćni i bez ikakvog rješenja. Možda su zalijepljeni činjenicom da je ekonomski razvoj u posljednjih 25 godina u mnogim svojim aspektima tekao relativno mirno. Azijska kriza 1997. godine, ruska kriza iz 1998. godine kao i različita dešavanja u Latinskoj Americi poslali su znakove upozorenja, ali su oni ipak bili brzo prevladani. Ono što aktualna zaduživanja čini još opasnijim jeste činjenica da je najbogatija i najveća ekonomska nacija svijeta predvodnik i motor globalnog zaduživanja“⁵⁰.

Prednosti i mane globalizacije

Zagovornici globalizacije smatraju da je globalizacija progres koji zemlje u razvoju moraju da prihvate ako žele da se uz vidne efekte razvijaju i bore protiv siromaštva. Nažalost, za mnoge

⁴⁹ G. Ju Semigin u predgovoru ruskog prevoda knjige Džozefa Stiglicia Globalizacija: uznemiravajuće tendencije, Moskva, 2003, str. 3-4.

⁵⁰ Oto, M, Opus citatum, prema S. Kovačević, Globalizacija i razvoj svijetske trgovine, Banja Luka, 2017., str. 75.

zemlje u razvoju globalizacija nije donijela obećanu ekonomsku korist. Pojedini teoretičari ocjenjuju da nezadovoljstvo globalizacije narasta, ne zbog ekonomske nauke, koja biva nametnuta iznad svega drugog, već zato što određeni pogled poznat kao tržišni fundamentalizam biva nametnut iznad svih drugih gledišta. Opozicija globalizaciji u mnogim zemljama svijeta nije opozicija globalizaciji sama po sebi – i novim izvorima fondova za rast i novim ili novim izvoznim tržištima – već opozicija konkretnoj grupi doktrina, politikama Vašingtonskog konsenzusa, koje su međunarodne finansijske institucije nametnule. I to nije opozicija politikama po sebi, već samoj ideji da postoji jedna jedina postavka politike koja se smatra ispravnom⁵¹. Nobelovac Stiglic se zalaže za „globalizaciju humanijeg lika“. On navodi da se danas globalizaciji upućuju izazovi u cijelom svijetu i da postoji nezadovoljstvo globalizacijom, te da je ono opravdano. Globalizacija može biti sila u interesu dobra globalizacija ideja o demokratiji i o civilnom društvu je promijenila način razmišljanja, dok su globalni politički pokreti doveli do olakšanja tereta dugova. Globalizacija je pomogla mnogi građani da postignu viši nivo standarda, mada nepravilna raspodjela materijalnih dobara. Globalizacija obezbjeđuje brze komunikacije i prenos informacija, zbog čega se ekonomski svijet približio jedni drugima, mada veliki dio poslova obavlja nekoliko stotina međunarodnih organizacija: Svjetska zdravstvena organizacija, Svjetska meteorološka organizacija, Interpol, Ujedinjene nacije sa svojim agencijama kao što su UNDP, UNCTAD i UNIDI⁵².

Globalizacija sa sobom nosi i dobre i loše strane. Ona može da poveže nacionalne privrede, proširi tržište i omogući pristup savremenoj tehnologiji u proizvodnji, distribuciji, komunikacijama i obradi podataka. S druge strane, ona povećava ranjivost ekonomski slabijih i ubrzava zahtjeve za prilagođavanjem i modernizacijom privrede i usluga. Usljed globalizacija, pojedina preduzeća mogu da stvore globalni svjetski monopolski položaj.

Globalizacija ima kao posljedicu i stvaranje širom svijeta velikog broja preduzeća male i srednje veličine koja mogu da prodru na široko tržište. One su često nepredvidive kao tokova kapitala, špekulativnih uticaja na pojedine nacionalne valute, finansijskih kriza itd. Sve to povećava ekonomsku i socijalnu ranjivost mnogih zemalja, a naročito zemalja koje su u razvoju.

Ekonomski i razvojni tokov nisu statični, u svakoj aktivnost ima grešaka, pogotovo u početnim fazama razvoja određenih društvenih odnosa koje čovječanstvo mora da otkriva, proučava, analizira i iznalazi puteve mimoilaženja tih grešaka. Na osnovu izloženog akteri globalizacije bi morali da izvlače pouke iz grešaka kako bi globalizacija imala unapređenje razvoja. U protivnom nastaviće da stvara siromaštvo i nestabilnost. Bez reformi, snažne negativne reakcije koje su počele, gomilaće se nezadovoljstvo globalizacijom koje će da raste. Globalizacija bi trebala da bude prevednija i efektivnija u podizanju životnog standarda, posebno siromašnih. Ideologija slobodnog tržišta treba da bude zamijenjena analizama zasnovanim na ekonomskoj nauci, uravnoteženim pogledima na ulogu vlade izvedenih iz razumijevanja i tržišnih i vladinih promašaja⁵³. Treba da se promijene neka pravila koja vladaju u međunarodnom ekonomskom poretku i da se promisli još jednom kako se odluke donose na međunarodnom nivou i u čijem interesu, stavljajući pri tom manje naglasak na ideologiju, a gledajući više ono što funkcioniše⁵⁴.

⁵¹ Stiglitc, J. *Globalization and Its Discontents*, New York, London, 2002., p. 230.

⁵² Horvat, B. *Opus citatum*, str. 298.

⁵³ Stiglic, J. *Opis citatum*, p. 232.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 289.

Međutim, Globalizujuću ulogu ima i „Vašingtonski konsenzus“, a što se prevashodno vidi i u tome što se nivo odlučivanja i optimizacije pomjera sa nacionalne na svjetsku ravan. Globalizacija zahtijeva da „tržišni fundamentalizam“ uređuje ekonomske odnose na svijetskom nivou, a ne na nacionalnom nivou, što je prije svega u interesu razvijenih zemalja.

Literatura

- [1] Kovačević, B., Država i desuverenizacija, Banja Luka, 2016.
- [2] Kovačević, B., Sociologija, Banja Luka, 2007.
- [3] Levit, T., The Globalisation/Global Marketing Management... Publishing Company, 1995.
- [4] Oto, M., Nova svjetska ekonomska kriza, Novi Sad, 2009.
- [5] Federmacher, F.J., Ravnoteža ili razaranje, Zagreb, 2003.
- [6] Čomski, N., Šta to hoće Amerika, Beograd, 1995.
- [7] Vuletić, v. V., Globalizacija i desuverenizacija, zbornik, Institut za uporedno pravo Beograd, Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini, 2013.
- [8] Smit, A., Bogatstvo nacije, Beograd, 2006.
- [9] Semigin, G. Yu, rski prevod knjige Džosefa Štiglića, Globalizacija, Moskva 2003.
- [10] Horvat, B., Opis citatum,
- [11] Štiglić, Dž., Opis citatum.

